
UDK 800.95

Originalni znanstveni rad

Primljeno 12. 11. 1991.

Mihovil Pansini

KB "Sestre milosrdnice", Klinika za ORL i cervikofacijalnu kirurgiju, Zagreb

JEZIK GESTE U GRAMATICI PROSTORA

SAŽETAK

Gesta je jedan od komplementarnih jezika zajedničkog univerzalnog prostornog jezika. Gesta dokazuje da je govor izomorf realnosti. Oponaša prostornost zamišljenog prošlog ili budućeg događaja. Prati konkretan govor, a apstraktnome pokazuje iz kojih je konkretnih pojmova nastao, pa tako može pomoći u prelasku s konkretnog u apstraktno značenje riječi u razvoju i usposobljavanju govora. Čini most između mišljenja i govora. Gramatika nesvjesne geste put je do gramatike svjesnoga govora.

KLJUČNE RIJEČI: neverbalna komunikacija, gesta, rehabilitacija, verbotonalna metoda.

UVOD

Gramatika prostora, gramatika je univerzalnog jezika!

Događaj i govor su korespondentni jer pripadaju univerzalnom jeziku. Govor je korespondentan događaju i svijet ideja fizičkom svijetu. Komunikaciju među njima čine paralelni ili korespondentni jezici, jer je Riječ isto što i komunikacija. Osnovna je osobina "jezika" da nastaju i djeluju u prostoru kao i sam događaj, pa je naravno da sve podliježe gramatici prostora.¹ Bez prostora ne bi bilo ni događaja s predmetima, vremenom i uzročnošću, niti govora.

Jezici univerzalnog jezika prostorni su jezici!

Između događaja i govora stoji horizontalna korespondencija, a ostvaruje se jezicima oblika, pokreta, ritma, kontakta, zvukova prirode, glazbe, prozodije, govora, mimike, geste i pokreta tijela.² Jezici su između sebe korespondentni, a ta je korespondentnost vertikalna. Njihova suglasnost omogućava prevodenje s jezika u jezik. Neurofiziologija već dobro poznaje mjesta polisenzoričkih sveza, a u poziciji se to naziva metaforom. *Metaforičnost je korespondentnost!*

Osnova svih korespondencija nalazi se u Riječi. Svaki paralelni jezik ima "riječi" korespondentne "riječima" drugih jezika, pa i riječima verbalnog jezika, koji je samo jedan od korespondentnih jezika, tako da se mogu iz "jezika" u "jezik" prevoditi, a također i verbalnog jezika na bilo koji drugi "jezik". U tome se ne uspijeva uvijek jednako dobro, jer se praiskonski univerzalni jezik mitskoga doba zaboravlja, a nekad su ga ljudi izravnije rabili i razumijevali. U verbalnom jeziku jedino je pjesništvo zadržalo prisnije veze s praiskonskim jezikom. Likovna i glazbena umjetnost nije svoje jezike osiromašila i nije se udaljila od univerzalne riječi.

Metafora je suglasnost riječi u različitim "jezicima".³ Prenosjenje (transfer) riječi u drugo područje način je rada u razvoju govora gluhe djece verbotonalnom metodom, a taj je postupak moguć jer je gramatika prostora ista za sve metafore i za sve "jezike". B. Klaić metaforu opisuje kao svako slikovno izražavanje pojma, a E.P. Ramos⁴ opisuje je kao poetsku figuru koja prikazuje, iscrtava (disegna) predmet ili ideju s pomoću one riječi koja odgovara drugom predmetu ili ideji, vezanima analogijom, ili bolje rečeno 'vezanima korespondencijom'. Po Ramosu, metafora se zasniva na jednom nazivu za dva usporedljiva predmeta ili ideje. U njoj je očita predmetnost i prostornost koja se može nacrtati (disegnar - prenijeti u slikarski korespondentni jezik). Za potrebe gramatike prostora može se reći: *Metafora je komplementarnost raznih jezika sa zajedničkim univerzalnim jezikom!*

(1) Pansini, M. *Volja komunikacija jezik*. Republika XVI, 1985. 5. 34-51.

(2) Pansini, M. *Koncept gramatike prostora*. Govor V, 1988, 2, 117-128.

(3) D. Parčić u "Rječniku talijansko-hrvatskom" metaforu prevodi s 'prijenoska', metaforičan s 'prijenosan', a B. Klaić je kod njega našao i 'inoslovka'. gdje bi se 'ino' moglo također odnositi na prenošenje iz jednog "jezika" u drugi.

(4) Ramos, E.P. *Os Lusíadas de Luis de Camoes*. Porto: Editora Porto, 1974.

Geste su bilo kakvi pokreti tijela, a u užem smislu samo pokreti ruku. Namjerne geste i geste vezane za sadašnjost ovdje će biti samo spomenute, a sva je pozornost usmjerena na geste prostornih pojava i radnji iz prošlosti i budućnosti, na geste vezane za imaginaciju.

PRIMJERI

Primjeri koji slijede nemaju namjeru sustavno prikazati geste, vrlo su različite njihove podjele, niti im je namjera navesti najvažnije geste, postoje posebni katalozi gesta i vrlo je opsežna literatura o njima.⁵ Namjera je samo primjerom oslikati kakav je put verbalnog govora, što je to prostorno mišljenje i kakva je korespondentnost između mišljenja, geste i govora.

1. Ima opisa u svakodnevnom govoru s vrlo jednostavnim gestom, kada nema apstraktnih pojmova. "Dijete bi dobilo lončić s kavom i u njega umakalo kruh" - ruke⁶ se najprije postavljaju simetrično obuhvaćajući okruglinu lonca, a zatim desna ruka s tri spojena prsta pravi pokrete umakanja.

2. "A on je već velik" - desna se ruka diže visoko i postavlja vodoravno, kao da stoji na tjemenu dječaka koji je baš tolike visine.⁷ Visinu se predmeta označava podizanjem ruke koja odgovara visini blizog predmeta, a za daleke odgovara perspektivi; ruka se diže na onu visinu koja odgovara visini predmeta u vidnom polju, primjerice visini nekog brda. Da bi se opisalo neko zemljište ili tlocrt, slika se smanjuje na mogućnosti ruku, kao što se smanjuje kad ga treba nacrtati na listu papira.

3. Enes Čengić govori o Krklecu: "Otvorim ja vrata" - pruža desnu ruku i pravi pokret hvatanja za kvaku i lagan pokret kao da vrata otvara prema sebi (možda su se vrata baš i otvarala tako ili je to kretanja uobičajena za svako otvaranje vrata).

4. "Vidi gdje smo. Ja skinem roletnu." - ispruži i podigne ruku pa pravi kratak pokret spuštanja. Zatim iz tog položaju još malo izdiže ruku i pruža je još naprijed - "Vidi more!" - pokazuje more koje vidi pred sobom kroz prozor nakon što je skinuo roletnu. "Gdje smo mi to?" - desnom rukom koja je sada prislonjena hrptom na stol pravi pokret prema van, hrbat ne miče, odiže palac, čini pokret koji je znak pitanja. Za tren slijedi slično pitanje "Kako?" i jednak pokret desnom rukom. Zatim se obje ruke podižu i šire u istom upitnom položaju, i kaže: "Ti vraga; pa to je more". "A gdje smo mi to?" - lijeva se ruka naginje ustranu s uzdignutim palcem, opet pokret pitanja, a zatim se ruka vraća i palac se približava ploči stola dok odgovara - "U Kopru".

Geste, koje prate konkretan opis lako su razumljive, odmah se vidi da osoba koja govori ima pred sobom sliku prostora, likova, radnje. Teže se prepoznaje značenje gesta koje opisuju apstraktan govor. One su i tada prostorne, najprije zato što pokret mora biti u prostoru, a zatim što je apstraktan pojam proistekao iz konkretnog ili zato što i čisti apstraktni pojmovi trebaju imati barem prostorni raspored. Tako se gesta očituje kao jedan od korespondentnih jezika za koji vrijedi gramatika prostora.

(5) Najlakši je put poslužiti se literaturom koju spominje Desmond Morris u knjizi "Čovjek i njegove geste". Morris D. *L'uomo e i suoi gesti*. Milano: Mondadori, 1978.

(6) Ruka je od ramena do vrhova prstiju, ali i samo dio od zapešća do vrhova prstiju; ovdje se ne rabi naziv šaka, jer je šaka udubljenje koje čini ruka ("Daj mi šaku soli").

(7) Ivan pita Petra "Je li ovo tvoja kapa?" držeći je visoko u zraku; "Ne, nije, ja nisam tako visok."

5. Podiže desnu ruku malo skupljenih prstiju i ispružena palca, i kažić - "Probudio se" - zatim ide rukom prema sebi - "ja, jutros". Riječi slijede pokret s malim zakašnjenjem.

6. "Žena farbala sobu, a nije me pitala" - uzdignutom desnom rukom dlana okrenuta prema gore, kao da u otvorenu šaku nešto valja staviti i provjeriti što je, a za to vrijeme pogled usmjerava prema gore i ustranu ne gledajući u šaku, kao da želi samo opipom i težinom prepoznati što se pita. Nakon takva znaka pitanja spušta ruku i udari po stolu - "baš tako!" - u značenju »nije me pitala«. Upitnih pokreta ima vrlo mnogo, s jednom, drugom rukom ili s obje ruke, razmaknutima ili spojenima s tri posljednja prsta za »manje predmete« ili raširenih prstiju kao da će obuhvatiti veći nepoznati »predmet«. I rečenicu "Ne znam koliko je bilo sati" prati isti pokret pitanja. Često dok nešto pita podiže glavu da vidi »što s neba dolazi«, ili se samo osjeti napinjanje vratnih mišića kao naznaka za pokret koji nije uvijek ostvaren. Kod raznih pitanja i gesta je različita, ali je uvijek samo općeg značenja i oslanja se na opisivanje metaforičkih prostornih pojava.

7. "Ja sam prije toga telefonirao" - kažiprstom »okreće nekoliko brojeva« - očito je da pred sobom vidi cijeli događaj u kojem govori, predmete koje opisuje i koje je dodirivao.

8. "Ja vozim" - skupljenim šakama i ispruženim palcima obaju ruku »drži volan«, znamo da vozi automobil držeći upravljač.

9. "Vode nas pred bure koje ima 45 tona vina, drveno bure, najveće u Jugoslaviji. I onda nam, pošto bure ima gore jednu pipu" - ruka ide visoko gore skupljenog palca i kažiprsta da može primiti malu pipu - "dolje pipu" - ruka se spušta na visinu donje pipe - "ali ima jednu u sredini" - ruka ide u sredinu i dva prsta okreću pipu u desnu stranu. "A to je kristalno bijelo vino" - očito je da je srednja pipa otvarana i da je iz tog dijela teklo vino, koje je zato i bilo kristalno čisto i bistro. Dio je rečenice preskočen, ali je gestom pokazan. Pripovjedač vidi pred sobom ono što opisuje, on je prizvao događaj iz pamćenja; to su dvije slike koje se preklapaju, jedna stvarnog svijeta ispred njega i druga u imaginaciji, jedna nad drugom u čudnom neodnosu, ne smetajući jedna drugoj. Osoba koja priča i motorički se nalazi u dvije slike, izvodi pokrete vezane za sadašnji i za prošli prostor.

10. Slikar Mascarelli razgovara s nekim u Rovinju. Svaki put kad spominje sebe, ruka mu ide na prsa ili prema prsima, a kad spominje druge pokazuje u smjeru tog zamišljenog drugog.

11. "Prostori su bili fantazmagorični" - ruke u okomitu položaju jedna ispred druge blagim kružnim pokretima prelaze s jedne strane na drugu u polje druge ruke.

12. "Uvijek je počinjao autoportret..." - rukom ide po rubu lica od uha prema bradi, zatim objema rukama od vrata prema donjoj čeljusti - "nekako s donje strane, od vrata". Diže ruke iznad glave i spaja ih kao da uokviruje sliku - "Onda je vidio da mu ne stane kosa i čelo. Onda je nakrivio glavu" - naginje jako glavu na lijevo rame - "da mu stane u platno."

13. "A dolje je bio jedan mali u kolicima" - rukama pravi dva zida, ruke stoje nasuprot kao zidovi, desni i lijevi - "koji je željno očekivao" - pruža ruke i njima ide gore dolje kao da očekuje stvarnu loptu koja će mu doći među ruke, a da loptu nije ni spomenuo. "Netko je od igrača, suigrača" - okružuje rukama prostor u krug - "u ulici pod njim" - ruka pokazuje da je to negdje dolje - "i vidio sam te ruke u zraku" - jako diže ruke toliko da se i tijelo propelo i glava podigla - "kako tu loptu prebacuju. A on kaže: ništa, ništa" - desna ruka velikim zamahom ide lijevo kao da odbacuje to nešto što je "ništa, ništa". Vidi se da neke rečenice nisu potpune, ali i rečenica geste može na tim mjestima biti krnja. To su gramatički diskontinuiteti koje dopunjuje gesta ili ih primalac može sam dopuniti.

14. "Što je više mačá na slici, to je bolja"; - za riječ "više" podiže obje ruke kao za bilo što više po visini ili količini, bilo to stablo ili velika hrpa nečega.

15. "Ne sjećam se" - znak rukama za znak pitanja kao za izraze »koliko je toga?« ili »kad je to bilo?«

16. "Kontinuitet" - ruka ide u luku prema naprijed kao znak trajanja i nastavljanja bez prekida.

17. "Povezivao drugove iz Zagreba s Rovinjem" - pokreti ruku s jedne i druge strane prema sredini, »povezivanje« je prikazano približavanjem ruku.

18. "Pričao o Rovinju" - ruke idu od sebe otvarajući se i »rasipajući riječi informacija« o Rovinju.

19. "To je već probudilo neke..." - ruke prave pokrete kao da biljke rastu iz zemlje, prsti valovitim pokretima svaki za sebe pokazuju kako buja trava - "...kuriozitet".

20. "Kolonija nije osnovana kao neka jedinica" - ruke uokviruju neki oblik, neku kuglu, nešto ograničeno - "nego to je više bilo neko prisustvo" - ruke se otvaraju i pružaju kao što je i prije radio kad je rekao "pričao o Rovinju", znak širenja poruke.

21. "Čekali su" - ruke s dlanovima prema naprijed zaustavljaju druge i prisiljavaju na čekanje, neka ostanu tamo gdje jesu. Ta je gesta česta i lako prepoznatljiva, ali i one pokrete koji izgledaju manje razumljivi, lako je doživjeti ako im se otvorimo i prepustimo.

22. "I ljudi su pustili sidra videna i nevidena" - prstima pravi pokrete prema dolje kao što je kod "buđenja" pravio prema gore; ono su bile stabiljike, a ovo je korijenje, a ne sidra.

23. "Prebacili svoja prisustva čak u prošlost" - uz naprezanje mišića objema rukama i prema gore okrenutim dlanovima kao da podiže težak kamen, ide prema prsima, zatim podižući ruke taj 'kamen prisustva' baca prema naprijed, makar kaže "u prošlosti".

24. "Nije bilo nikakvih prepreka na bilo kojem planu, racionalnom ili drugom, značajka je bila baš taj Rovinj, koji je spajao" - dok kaže Rovinj pravi pokret kao da trava raste, što znači »bujao je život i ideje u njemu, jer nije bilo prepreka«, a rekao je samo "koji je spajao". To pokazuje da uz verbalni jezik ruke ili dopunjuju ili govore nešto drugo, a nekad se vidi da govornik nije našao prikladnu riječ.

25. Slobodan Šnajder u televizijskom razgovoru kaže "Vjerojatno isto tako" - radi pokret slobodnom desnom rukom od sebe u luku pokazujući »jedno drugo polje, otvarajući neku drugu mogućnost« za pojam "isto tako".

26. "Ali ne može stajati za cijelu recepciju Krleže" - uz "ne može stajati" povlači ruku prema sebi, drži je okomito i spušta je u značenju »iza nekog zida kojeg je prešao na svoju stranu, u jedno ograničeno polje«, jer ne može stajati za "cijelu" recepciju, nego samo za jedan dio, za »ograničeno polje«. Ovdje ruka prati govor, pa se vremenski prati izjava "ne može stajati" i pokret spuštanja ruke »iza zamišljene ograde«.

27. "Ili pak oko Krleže plešu" - ruka u okomitu položaju, ali paralelno s tijelom, što uvijek pokazuje prisnan odnos sa samim sobom, pravi dva skoka od sebe, jedan skok - "ili", drugi skok - "pak". Ti su skokovi pratnja ritmiziranoga govora, ali znače i »drugi položaj, drugo polje«, u kojemu vidimo da "ili" i "pak" znače isto, samo se pojačavaju. Dok se u govoru nastoji izbjeći opetovanje riječi, u gesti se na to ne pazi.

28. "Ili se Krleži osvećuju" - sada se ruka vraća, ali ne tako oštro. Ovdje se s "ili se" prenosi radnju i misao u drugi prostor.

29. "... to je vrlo čest slučaj" - sada skuplja prste, osim kažiprsta, koji ostaje ispružen, i radi dva okreta od dolje, prema vani, gore, prema unutra. Sve to radi desnom rukom zbog ljevostrane hemisferalne dominacije za govor. "To je vrlo čest slučaj" - gestovno znači »to se stalno ponavlja« (da se netko Krleži osvećuje).

30. "... za ljubav koju je izazvao kod njih." - iz prethodnog položaja upire kažiprstom prema naprijed i dolje »tamo gdje su oni« u moralno inferiornom položaju.

31. "To je jedna vrst razočaranih skojevaca." - opet kažiprstom okreće nekoliko puta, jer je ta vrsta skojevaca brojna, »ima ih puno«. Svaki put kad se hoće pokazati da je »nečega mnogo«, da se opetuje bilo u prostoru ili u vremenu, čini nekoliko brzih, u pravilu kružnih pokreta.

32. "Taj mehanizam..." - obje su ruke vodoravne sa spuštenim prstima, prelomljenima u drugom zglobu, malo razmaknutim, a zatim prstima upire nekoliko puta prema dolje. Pokretom prati prozodiju i slogove, ali postoji i značenje prostorne radnje, kao da prstima utiskuju rupice u zemlju u nekoliko redova od sredine prema van.

33. "Ako me kao pisca pitate za tip..." - dlanovi su okomiti, stoje jedan prema drugome i sijeku prostor, ograđuju, dijele »određena polja« za "određene tipove", jer ih ima raznih i jer su prostorno raspoređeni. U govoru se i ne iskazuje da je "tip" jedan među mnogima, ali je to vidljivo iz »odvajanja« jednih od drugih tipova. Gesta pokazuje da je govor građen na preverbalnom prostornom načinu mišljenja. Misao nastaje u prostornom rasporedu, pa se tek na nju gradi govor, zato tako često gesta prethodi onome što će biti rečeno.

34. "Uvijek iznova" - ruka postavljena ispred prsiju s četiri spojena prsta napravi nekoliko krugova, ali više su to elipse s dužom osovinom u vertikalnom smjeru, što ne pokazuje samo okretanje kao znak za ponavljanje, nego udaranje i sječenje kao znak za »već mi je dosadilo ponavljati, stalno se vrti jedno te isto«, a to se osjeća i u prozodijskoj napetosti, pa i u mimici. Ovdje neće biti analizirana mimika ni bilo koji drugi korespondentni jezik.

35. "... ali Šnajder, vi..." - ruka se blagim pokretom odmiče od tijela, jer to drugi o njemu govore: "vi, Šnajder", i smješta ga izvan sebe, preuzimajući prostorni položaj onoga tko mu se obraća; u dijalogu on je onaj drugi, ulazi u prostornu i materijalnu identifikaciju s drugom osobom.

36. "Da je pred nama živi auditorij" - makar kaže "da je" a nije, on ga svejedno zamišlja, vidi, i ruka blagim pokretom pravi pokret u luku prikazujući »auditorij ispred sebe«.

37. "Netko bi ustao i rekao" - ruka, koja se kretala, zaustavlja se i lagano diže kao da prati ustajanje osobe iz auditorija. To je zaista dobar primjer za Lorenzovu tvrdnju "Mišljenje je djelovanje u zamišljenom prostoru".

38. "Ja bih rekao: da, naravno..." - kažiprst se u luku spušta prema dolje u sredinu usadujući čvrsto svoju izjavu "da, naravno".

39. "Potpuno je nevažno za mene" - ruka blago svinuta između spojenih prstiju i dlana pravi dug ravan pokret koji odgovara ruskome "mnje vsjo ravno". Ili možda, ako u tome nema gestovno-lingvističke etimologije, "nevažno" znači »irrelevantno, ništa se ne uzdiže iznad ravnice (ravnine)«. To je primjer povezanosti verbalnih jezika i onda kad su vrlo različiti, što omogućava prevodenje s jednog jezika na drugi.

40. "Ne možemo, međutim, mijenjati..." - ne moramo znati što slijedi, ali pokret pokazuje da slijedi nabranje: desni kažiprst dotiče treći prst lijeve ruke, a zatim drugi, nabrajajući smrt, pa ljubav. Nabranje ide od trećeg prsta (smrt) na drugi (ljubav) možda zato što ljubav prethodi smrti.⁸ "Što ne mijenja na stvari" - udara desnom rukom po trećem prstu lijeve prije nego što kaže "da se umire iz društvenih razloga". Dok je tukao po trećem prstu, mislio je na smrt koju je nakon toga spomenuo, a da je i nije spomenuo, pokazao je gestom da mu je bila u mislima. Misao se stvara u zamišljenu prostoru, a njezino kretanje u tom prostoru prati, pa i pomaže gesta. Istraživanjem je potvrđeno da lakše govori osoba koja više gestikulira.

(8) Arapi, kad broje na prste, kreću od malog prsta, a ne od palca ili kažiprsta, možda zato što i pišu s desna nalijevo.

41. "Podite u psihijatrijsku bolnicu blizu Zagreba" - pokazuje desnom rukom na desnu stranu, gdje se »u prostoru« nalazi bolnica. To ne znači da je geografski točno smještena, makar vrlo često ruka baš i pokazuje pravi smjer.

42. "Dakle, da ostavimo te rasprave" - obje ruke, koje su djelomice jedna iznad druge, vodoravno se razmiču nekoliko puta, »raščiščavaju, otklanjaju, razgrču površinu« na kojoj je ono što se želi pokazati, na što se želi upozoriti, a »rasprave samo prikriju pravu istinu«.

43. "Subjekt - objekt" - već se unaprijed zna gestu: desna ruka ima skupljene prste, udara uz sebe "subjekt" i od sebe "objekt". Skupljeni prsti pokazuju prostornu omeđenost »predmeta«.

44. "Zagreb" - hrptom ruke pravi pokret kojim odgurava Zagreb ustranu, i zatim kaže: "Ne bih htio jednom gestom" - i tada još u većem luku opetuje gestu, prati je sada pogledom jer je nije postao svjestan, pa se i nasmije te kaže "otpisati, ali kasni desetak godina". Ovo je primjer kako se gesta, koja je u pravilu nesvjesna, može nekad probiti do svijesti.

45. U određenim uvjetima gesta mora biti svjesna, kao kad se nešto želi pokazati: "Pogledaj, ono tamo!" ili "Podi tim putem" ili "Zamisli da je ovo knjiga" (predočava je rukama).

46. Ima konvencionalnih gesta kojih govornik ne mora biti svjestan. Kad se kaže »Valja misliti«, mnogi ispruženim kažiprstom ide na desnu sljepoočnicu, a pokazuje »valja misliti« i onda kad to ne izgovore, najčešće kad opetuje gestu. Kako je već spomenuto, gesta se opetuje, što se u govoru izbjegava. Pokazivati na glavu jest kulturološka gesta, s pretpostavkom da je mozak organ mišljenja, ali bi se ta gesta mogla javiti i bez tog znanja, što bi potaknulo jedno drugo moguće tumačenje.

47. Još jedan primjer kulturološke geste. Majka govori »Još samo da pogledaju ima li žuticu« i ispruži lijevu ruku onako kako se to radi kad vadi krv da se ispita bilirubin.

48. Američki glumac De Niro kaže "To je proturječno" i pomiče kažiprste koji su postavljeni jedan prema drugome izbjegavajući točnu nasuprotnost, što znači »ne uspijevaju se naći u istoj točki i dogovoriti«.

49. Izjavu "Ljudi će vas upozoriti" prati ispruženim dlanovima koje dva tri puta gura prema naprijed kao da želi reći »ljudi će te zaustaviti, a ne samo upozoriti«. To je česta i lako prepoznatljiva gesta.

50. U novinama je slika Georgea Buscha s rukama prema naprijed malo raširenih prstiju u značenju »stani, oprez!«, a ispod slike je opis "Američki predsjednik u pozi koja, prema analitičarima, simbolizira sadašnju politiku Washingtona". Ispružena ruka univerzalan je znak odbijanja, a dlanom prema gore ruka je znak molbe, kao kad prosjak očekuje da će mu netko nešto podariti.

51. Dramatična je gesta koju čini Ceausescu prije smaknuća - najprije desnom rukom dotiče podlakticu supruge smirujući je, »ja sam s tobom«. Zatim visoko podigne obje ruke s otvorenim dlanovima, naglo ih spusti i zabaci »odbacujući od sebe, ispod sebe i iza sebe« s ogorčenjem i prezirom što mu se pripisuje, shvaćajući da je bilo kakvo dokazivanje besmisleno i da mora sačuvati dostojanstvo. Gesta koja je sve rekla i svima bila upućena, uključujući Gorbačova.

52. "Ukloniš li iz svoje sredine jaram, ispružen prst i besjedu bezbožnu... tvoja će svjetlost zasjati u tmini".⁹ Ispružen prst, upiranje prstom u nekoga, znači naređivanje i zahtijevanje pokornosti. Dakle, ne smije se ljude zarobljavati (jaram) i ne smije se njima gospodariti (ispružen prst). Da bi se uspjelo shvatiti i nejasnu gestu, valja je sam učiniti i bez dvojbe će

(9) Biblija Iz 58, 6b-10.

se razumjeti njezino značenje. Upiranje prstom ravno naprijed odnosi se na 'ti', »ti moraš« jest naredba, a blaži pokret, obično u luku i usmjeren ustranu znači 'on' ili 'oni', »oni su krivi«, može značiti prokazivanja.

53. Na pitanje je li nešto desno ili lijevo, ljudi se često zabune i krivo odgovore, ali rukom dobro pokažu. Teško se izražavaju riječima, gestom su brži i točniji. To se može nazvati disfazijom i to evolucijskom disfazijom, što bi trebalo značiti da se još nismo naviknuli na govor, kao što se nismo naviknuli ni na uspravni hod. Dijete koje tek uči govoriti ima razvojnu disfaziju, starijim osobama počinju manjkati riječi koje su znali, što je regresivna disfazija, ali ima i mladih ljudi koji s teškoćom govore i nakon svake rečenice duboko uzdahnu, pa izgleda da su ljudi u pravilu, a ne izuzetno, više ili manje disfazični.

54. Liječnik umirovljenik razgledavajući novu operacijsku dvoranu i novu opremu, kaže malo smeten "Ovime ne bih više znao operirati". Oslanjajući se na verbalnu izjavu, odgovorih "Za nekoliko biste se dana priviknuli", a budući da je gesta pokazivala da je nešto zauvijek prošlo, morao sam reći "A što se može, nova tehnologija za nove ljude". To što je rekao bio je samo djelomice svjestan iskaz, a da ni sam nije znao što duša misli, kao što toliko puta djeca plaču a da ne znaju zašto. Intonacija je pokazivala nespretnost, izgubljenost i ispričavanje, kao kad čovjek otvorivši vrata sobe, vidi nepoznate ljudi i neugodno mu je što se nepozvan tamo našao. Cijelo bi se stanje moglo prenijeti u prisposobu tako da se pokažu mornari koji se ukrcavaju na novi brod i isplovljuju iz luke, a jednoga su ostavili na obali. Ovaj primjer pokazuje da čovjek nekada govorom prikriva misli ili da doživljava stanja ispod razine svijesti i iskazuje ih samo pokretom i drugim neverbalnim jezicima; da paralelni, korespondentni jezici govore iz neverbalne i nesvjesne razine pa su iskonskiji; da valja pratiti i paralelne jezike u nekom razgovoru ako se hoće shvatiti sugovornika te da nekad, što se ovdje nije dogodilo, ne samo govor nego i odgovor može biti na nesvjesnoj razini. Tako da ljudi mogu voditi verbalni razgovor i istovremeno, mimo njega, drugi neverbalni na jednom ili više "jezika", nekad djelomice svjesni toga, a najčešće ništa ne sluteći.

55. Izraz "Ruku na srce, on je bio lud" prati »ruka na srcu« u značenju »istinu govoreći«. Desna č ruka poći prema srcu i na riječi "istinu govoreći", iz čega se vidi da je apstraktan pojam "istinu govoreći" potekao od konkretnog "ruku na srce". Ta je gesta obično praćena spuštanjem lijeve ruke raširenih prstiju i odmicanjem prema natrag uz napinjanje mišića tako da se glava lagano naginje na suprotnu desnu stranu. Samostalna gesta lijeve ruke manje je prepoznatljiva ali također znači "govoreći istinu".

56. U časopisu "Stern" objavljene su fotografije Hitlerova govora. Iznenadujuća je sličnost pokreta ustiju i ruku. Kad u jakom naponu spušta donju čeljust, to prati jakim upiranjem stisnutih šaka¹⁰ prema dolje; kad vičući otvara usta u obliku pačetvorine, isti oblik ponavlja paleima i kažiprstima obiju ruku. Jugi Gospodnetić tvrdi da pokreti ruke prate pokret donje čeljusti. Time se pokazuje još jedna korespondencija: fizička sukladnost dvaju govornih organa, ustiju i ruku¹¹. Sve i počiva na fizičkoj korespondenciji od onoga trenutku kad ideja padne u postojanje; to je ona osnovna Swedenborgova postavka o korespondenciji između metafizičkog i fizičkog svijeta.

57. Mačka jede komadić mesa. Približava se mala maca i pruža šapu, ne uzima meso da ne bukne svada, nego je samo oprezno pruža i u strahu povlači, ali ne odustaje, sve radi da je starija vidi, opetuje pokret nekoliko puta s molbom i u nadi da će joj biti dopušteno uzeti komadić. Ta je šapica poput ljudske ruke, a njezine geste ljudske i zato sasvim razumljive. Može im se dati točan verbalan prijevod, tako da se postavlja pitanje misle li mačke baš kao i ljudi, pa i daje odgovor, da, misle, ali u predracionalnoj svijesti, kao što misli i ljudsko mladunče.

(10) Stisnuti prostor ruke.

(11) Gospodnetić, J. *Načela fonetike i njezin napredak*. Govor IV (1987) 1, 1-18.

58. Ako promatramo geste i pokrete tijela zaljubljenoga para, jasnije ćemo razumjeti nagnuće iz pokreta tijela negoli iz verbalnoga govora. Obično je takav govor samo akustičko dodirivanje. "Ljudsko suobraćanje znatno se odvija putem sinkronizacije i međusobnog ispreplitanja individualnih ritmova. Nedavne filmske analize pokazale su da svaki razgovor uključuje suptilan i ponajčešće nevidljiv ples, u kojemu je svaka pojedina sekvencija izražajnih obrazaca precizno sinkronizirana, ne samo neznatnim kretnjama govornikova tijela, nego i odgovarajućim kretnjama slušaoca. Oba su sudionika uključena u zamršenu i precizno sinkroniziranu sekvenciju ritmičkih kretnji, koja traje tako dugo dok ostaju pažljivi i uključeni u svoj razgovor. Izgleda da slično međusobno ispreplitanje ritmova ima udjela u snažnu vezivanju između djece i njihovih majki, i, najvjerojatnije, između ljubavnika."¹²

Ovi su primjeri navedeni da se pokaže kako za razumijevanje geste nije potrebno nikakovo prethodno znanje, nego samo pažljivo promatranje. Kad ne bi tako bilo, gesta ne bi imala svoju komunikacijsku vrijednost.

Iz tih primjera može se zaključiti:

- Konkretna gesta u pričanju oponaša bez predmeta ono što je u događaju bilo viđeno ili rađeno predmetima (1-4, 7, 8, 12 i mnogi drugi primjeri)¹³
- Onaj koji opisuje prošli događaj pred sobom vidi sliku sadašnje stvarnosti, ali i prošlu sliku svega onoga o čemu priča, čak se i motorički svojom gestom nalazi u dva prostora, stvarnom i zamišljenom (9).
- Riječi obično dolaze poslije geste, jer misao nastaje u zamišljenom prostoru, prati je gesta, a tek na njima izrasta govor (5, 33, 40).
- Gesta pobuđuje govor, pomaže da se nađe prikladna riječ, jer *gesta i govor čine gestovno-govornu sintagmu*, cjelinu koja se izvanjšti onog trena kad se pokrene i najmanji njezin dio (24).
- Gesta može pokazati da se čovjek još nije prilagodio govoru (53).
- Gesta dopunjuje ono što je u govoru ispušteno (9), otkriva prikrivene misli i one misli koje su u predrefleksivnoj svijesti (54).
- Govornik oblikuje svoj govor prema jezičnim i socijalnim potrebama, ispušta nepotrebna opetovanja (46), ublažava izraze (44) i na drugi se način svjesno mijesha u poruku, dok to ne može gestom ako je stegom potpuno ne sputa.
- Govornik može nenadano postati svjestan svoje geste i neposrednije doći u dodir sa svojom predrefleksivnom svijesću (44).
- Gesta može od početka biti svjesna, ako se nekome nešto želi njome prostorno opisati, kao što bi mu se na papiru nacrtalo, ili ga se hoće na nešto upozoriti ili uputiti (45).

(12) Capra, F. *Vrijeme preokreta*. Zagreb: Globus, 1986.

(13) U zagradama je broj prikazanih primjera geste.

- Kulturološke geste razlikuju se u pojedinim društvenim skupinama, u spolu, individualnim osobinama i životnoj dobi, a najviše ih je u pozdravljanju i vulgarnim izrazima (46, 47).
- Neke su geste konvencionalne i opće za sve, primjerice za opetovanje i za pojmove *ja, ti, on, gore, dolje, nisko, visoko, veliko, maleno* i tako dalje, pa i kad imaju apstraktno značenje kao "velika briga", i to zato što potječu od onih konkretnih gesta koje su opisne i ostaju uvijek iste (10, 29, 43, 46).
- Geste apstraktnih pojmova pokazuju iz kojeg je konkretnog pojma nastao apstraktan pojam (16, 17, 18).
- Ima primarno apstraktnih pojmova, koji nisu proistekli iz konkretnog, ali će gesta i za njih naći metaforičku konkretnu gestu (38), što se osobito dobro vidi u znakovima pitanja (4, 6).
- Mišljenje će naći prostorni raspored i kad je potpuno apstraktno, a gesta će mu otkriti prostornost (33).
- Neki će apstraktni pojmovi biti praćeni gestom koja se prema iskustvu odnosi na događaj u kojemu se možda prvi put javio taj apstraktan pojam (11).
- Budući da je gesta korespondentna verbalnom jeziku, može pomoći u pronalaženju odgovarajuće riječi kod prevodenja iz jednog verbalnog jezika u drugi (39).
- Sugovornik može biti svjestan nečijega neverbalnoga govora, pa tako može dobro razumjeti i životinje (57), a valja vjerovati i biljke i neživu prirodu, nekad samo na nesvjesnoj i emocionalnoj razini, empatijski.
- Na razini predrefleksivne svijesti ljudi vode gestovni govor, jedan drugi razgovor mimo istodobnog verbalnog, koji može biti sličan ili različit, i baš taj nasvjesni nekad dovodi do odluke, nekad i one najvažnije u životu kao što je izbor zanimanja ili brak, za koju je znano da je uzrok ostao nepoznat (58).
- U gesti mimo opisnog značenja, imaju obavjesnost sve osobine pokreta, kao što su brzina i ritam, kao njezini podjezici (21). Metaforičnost se nalazi i u tim sastojcima geste, a na sugovornika posebno jako djeluje emocionalno, iskazujući i metaforičnost emocionalnog jezika.
- Svaka namjerna gesta ide od piramidnog svjesnog puta, ali uvijek u sebi ima i ekstrapiramidni nesvjesni dodatak, koji nosi višestruko slojevitu poruku.
- Nečiju se gestu može bolje razumjeti ako se što vjernije ponovi (52).
- Gesta je korespondentna govoru, time i pomacima ustiju za vrijeme govora, što se može nazvati fizičkom korespondencijom (56).

U ovim primjerima i primjedbama nema sustavnosti kao u drugoj literaturi o gesti, ali ima nastojanja da se otkrije put prema naprijed od geste do govora i mišljenja, i put prema natrag do predrefleksivne svijesti i univerzalnog prostornog jezika.

REKLI SU O GESTI

Sokrat: Ali odgovori mi ovo: ako ne bismo imali ni glasa ni jezika, a jedni druge bismo htjeli upozoriti na predmete, zar ne bismo pokušali, baš kao što to čine gluhoonijemi, označiti ih s pomoću ruku, s pomoću glave, ili drugim dijelovima tijela?

Hermogen: Kako bismo drukčije, Sokrate?

Sokrat: Dakle, mislim, ako bismo htjeli pokazati "ono što je iznad i ono što je lako", digli bismo ruku prema nebu pokazujući samu narav predmeta; a ako bismo htjeli pokazati "ono što je dolje i ono što je teško", pokazali bismo prema tlu. A kada bismo htjeli pokazati konja u trku, ili kakvu drugu životinju, da li bismo svoje tijelo postavili u položaj što sličiji predmetima na koje upozoravamo?

Hermogen: Neizbježno je, čini mi se, da je tako kako ti kažeš.

Sokrat: Mislim da tako, naime, ukazujemo na nešto s pomoću tijela; tijelo izgleda prikazuje ono na što želimo ukazati.

Hermogen: Da.¹⁴

Kant kaže da je ruka vidljivi dio mozga.

Albert Haler za percepciju spominje "suosjećanje" (Einfhlung), naziv kojeg je prvi upotrijebio njemački estetičar Robert Vischer. Müller-Freienfels u "motoričkom suosjećanju" držanje i kretanje tijela vidi kao način prijenosa poruke. On mnogo prije novih istraživača neverbalne komunikacije opisuje kako oponašanje vodi do buđenja emocionalnog stanje oponašatelja. "Oponašajući ili glumeći (mimen) u sebi držanje i kretanje likova na slici, odmah nam se očituje duhovni život, to jest »uz motoričku inervaciju asociiraju se unutrašnji doživljaji«. Za primjer uzima umjetnička djela. Basch to opisuje ovako: "Uroniti u vanjske predmete, projicirati ih i stopiti se s njima, tumačiti tude »ja« prema vlastitom »ja«, živjeti s njihovim pokretima, s njihovim čuvstvima, s njihovim mislima; personificirati predmete, koji nemaju osobnosti, i to počevši od onih s najjednostavnijim oblikovnim elementima do uzvišenih prirodnih i umjetničkih očitovanja, uspraviti se s okomitim pravcem, pružiti s položenim, okretati se oko sebe s kružnicom, polako se ljuljati s laganim ritmom, potamniti s oblakom, jecati s vjetrom, ukočiti se s pećinom, razliti se s potokom, pozajmiti sama sebe onome, što nije »mi«, s takvom velikodušnošću i s takvim žarom, da pri estetskom promatranju izgubimo svaku svijest o vlastitoj osobnosti, vjerujući da smo zbilja potok, pećina, oblak, vjetar, okomiti pravac, kružnica itd.¹⁵ Koliko li slaganja s Robertom Musilom, kao da je primjer uzet iz "Čovjeka bez svojstava" ili iz "Savršenstva ljubavi".¹⁶ On je na toj estetici rastao i stvarao je. Glagoli *uspraviti se, pružiti se, okretati se, ljuljati se, potamniti, jecati, ukočiti se, razliti se* imaju

(14) Platon. *O jeziku i saznanju*. Beograd: Rad, 1977. str. 36.

(15) Haler, A. *Doživljaj ljepote*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1943.

(16) "Predmetima unaokolo kao da je zastao dah, svjetiljke na zidu postale su ukočeni zlatni vrhovi... sve je zanimilo i čekalo i bilo tu njima na volju; ... vrijeme, koje je kao kakva beskrajna svjetlucava nit protjecalo svijetom, činilo se kao da je prolazilo kroz ovu sobu, kao da je prolazilo kroz ove ljude i kao da je iznenada zastalo i ukočilo se, postalo sasvim nepokretno i nijemo i svjetlucavo... a predmeti kao da su se malo primakli jedni drugima. To je bilo ono zaustavljanje i potom tiho uranjanje kao kad se iznenada nekakve površine slože i stvori se kristal." Musil, R. *Sjedinjavanja*. Novi Sad: Bratstvo jedinstvo, 1990.

imitativno, ali i preneseno značenje. Metaforično značenje glasova, osobito vokala, Haler tumači posebnim položajem usta i ostalih govornih organa za svaki glas, jer su popraćeni drugačijom propriocepcijom i nose drugačije osjećaje (primjer 56).

Haler pokazuje da oponašajući svijet koji nas okružuje, prenosimo njegovu značenje. Neverbalnom komunikacijom, recepcijom i ekspresijom, vezani smo sa živim i neživim svijetom. Postoji čak fizička paralelnost između vanjskih predmeta i naše percepcije: dovodeći se u isti položaj dobivamo somatosenzoričkim putem poruke koje su oponašanje okolnog svijeta.

"Ustanovljeno je da pokreti ruke izazivaju simpatetički pokret usta, pa bi moglo biti da je navika saopćavanja gestama pomogla da se dode do kontroliranog ispuštanja glasova.¹⁷

Lorenz kaže: "Mišljenje je djelovanje u zamišljenom prostoru¹⁸, a na to se nastavlja McNeillova tvrdnja da su gesta i govor dijelovi iste psihološke strukture i da je gesta izraz unutrašnjega govora, procesa mišljenja, pa zato i pita " Vi, dakle, mislite da je gesta neverbalna?".¹⁹ Potvrdu tome dali su Butterworth i Beattie našavši da gesta prethodi govoru oko 800 milisekundi, iz čega su zaključili da pokazuje pripremu govora.²⁰ A psihoanalitičari drže da gesta pokazuje misao koja još nije postala svjesna, ali to može postati nekoliko sekundi poslije pa pomaže u otkrivanju nesvjesnih želja i misli. Zato su i razradili psihoanalitičko značenja nekih gesta. Iz svih bi primjera valjalo prihvatiti da je gesta u pravilu nesvjesna i da prethodi svjesnom verbalnom govoru.

Devidé drži da smo razvili decimalni sustav brojeva jer imamo deset prstiju na rukama.²¹ Budući da ruka pokazuje koliko smo tijelom vezani za svijet i mišljenje, možda bi bilo bolje reći: među ostalim razlozima imamo deset prstiju i zato što je decimalni sustav prirodniji od nekih drugih.

Petar Guberina kaže da "vrednote govornog jezika kojiput zamjenjuju riječi... A intonacija, intenzitet, rečenički tempo i pauza kao direktni odrazi i realizacije kretanja i zvuka, nalaze se u cjelini ili djelomično pri ostvarivanju svake riječi, a to znači da je čitav jezični sistem uključen u vrednote govornog jezika".²² U Guberinovu "lingvistiku govora", osim vrednota govornog jezika, spada još mimika i gesta, pa i za njih vrijedi što i za prozodiju. I tu se govori o paralelizmu geste i govora, jer proistječu iz iste gramatike i iste prostornosti, što je gotovo tautologija, jer je jezik prostoran i svaka je gramatika dio opće "gramatike prostora".

(17) Hawkes, J. *Prehistorija*, Prva knjiga *Historija čovječanstva*. UNESCO, Zagreb: Naprijed, 1966. str. 122.

(18) Lorenz, K. *Temelji etologije*. Zagreb: Globus, 1986.

(19) McNeill, D. *So You Think Gestures Are Nonverbal?* *Psychological Review* 92, 350-371.

(20) Butterworth, B.L., Beattie G.W. *Gesture and Silence as Indicators of Planning of Speech*. U: Campbell R.N., Smith P.T. *Recent Advances in the Psychology of Language*. New York Plenum, 1978.

(21) "Već smo opetovano isticali kako je naš dekadski sustav nastao i razvio se zbog brojenja i računanja na prste ruku, jer tih prstiju imamo deset." Devidé, V. *Matematika kroz kulture i epohe*. Zagreb: Školska knjiga, 1979.

(22) Guberina, P. *Povezanost jezičnih elemenata*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1952.

Gesta prati visinu i jačinu govora,²³ što odgovara korespondenciji komunikacijskih jezika, u ovom slučaju geste i vrednota govornog jezika.

Korespondentni se jezici dopunjuju, na tako vid i sluh zajedno znatno nadmašuju informativnost svakog posebno.²⁴

Desmond Morris kaže: kad se frustrirana mačka ne može odlučiti između dvaju poriva, maše repom jer je u "neravnoteži" u kakvoj bi bila da hoda po žici i mašuci repom pokušava održati fizičku ravnotežu.²⁵ To se slaže s metaforičnošću kakvu pokazuju konverzivne neuroze. Upozorava i na to da je metafora korespondentna naziv za fizički i apstraktno istoznačne i time istoslovne pojave. Metafora je riječ koja ima isto (analogno) ili slično (korespondentno) značenje u svim "jezicima".

NEVERBALNI JEZIK

Gesta je jedan od neverbalnih jezika, a govor verbalan. Gesta je najvećim dijelom nesvjesna, a govor najvećim dijelom svjestan. Te ih razlike ne razdvajaju, nego dopunjuju i povezuju u gestovno-govorni izraz. U kori mozga dodiruju se područja reprezentacije za usta, čeljusti i za ruku. Zajedno čine dio proširenoga govornoga područja, a potpunu cjelinu cijelo tijelo. Ta je blizina jamačno razlog što osoba koja se ne može nečega sjetiti trlja palcem i kažiprstom "masirajući mozak", poboljšavajući regionalni krvni protok radi poticanja govornoga područja.

Ako gesta prethodi govoru, to bi moralo značiti da njezin izraz prethodi govornom, a moglo bi značiti da i evolucijski dolazi prije govora.

Argyle²⁶ dijeli geste na tri skupine.

1. **Znakovi** poput "Ustani" - ruka s dlanom prema gore lagano se podiže, "Sjedni" - ruka s dlanom prema dolje lagano se spušta, "Dodi" - polusavijena ruka čini kratki pokret prema sebi, "Stani" - ruka dlanom prema van čini nagli pokret i zaustavlja se.

2. **Oslikavanje** je izravan opis predmeta i radnji prema sjećanju i njihovu slikovnom zamišljaju, kao što je opisano u primjerima 1 i 2.

3. **Samododirivanje** kao u primjerima 46 i 55 ili kad netko pita "Što si rekao, nisam te dobro čuo" dotičući rukom ušku povećavajući joj površinu, a i glavu kod toga malo pomiče prema naprijed.

Valja dodati još najmanje jednu skupinu.

4. **Metaforičnost** ukazuje na razvoj govora iz konkretnih u apstraktne pojmove i dokazuje korespondenciju svih jezika koji zajedno čine *univerzalni prostorni jezik*.

(23) Mehrabian, A. *Nonverbal Communication*. Chicago-New York-Aldine- Atherton, 1972.

(24) Rosenthal, R. *Experimenter Effects in Behavioral Research*. New York Appleton - Century - Crofts, 1966.

(25) Morris, D. *Upoznajte svoju mačku*. Zagreb: Prosvjeta, 1988.

(26) Argyle, M. *Bodily Communication*. London: Methuen, 1987.

Podizanje ruke znači visoko, veliko i jako, kao primjerice znak za jak zvuk, dok se za tihi zvuk lagano spušta ruka dlanom prema dolje, pa se i cijelo tijelo saginje. Dirigiranje je samo dijelom dogovorni skup znakova.

Dvije ruke zatvaraju prostor između sebe, zajedno čine cjelinu, a otvaraju veliko područje istraživanja, budući da je govorno područje samo u jednoj hemisferi.²⁷

Uzdignute ruke tipična su gesta kojom se izražava trijumf i pobjeda, a najviše je upotrebljavaju političari i sportaši. Visoko podignutim rukama oni pozdravljaju svoje pristaše i veličaju svoj visoki položaj visokim položajem svojih ruku.²⁸

To je metaforično i u odnosu prema osjećajima: dobro raspoloženje sve uzdiže, a slabo snizuje, savija kralježnicu, vuče noge. Svaka gesta ima metaforičnosti u svim elementima pokreta, položaja i oblika.

Gesta baš zato što je jedan od neverbalnih jezika snažno izražava osjećaje za vrijeme govora, pa i bez govora. Jak osjećaj pojačava gestu.²⁹ Gesta izražava i one osjećaje koje govor pokušava sakriti, čime se posebno bave psihoanalitičari, ali i književnici.³⁰ Stanislavski je opisao geste kao male fizičke radnje, koje spontano nastaju kad glumac prijede u tui lik, ono što je poslije nazvano "Shadow movements".³¹ Tako se otkrilo da je veza geste i osjećaja toliko jaka da je moguć i obratan put, izazvati željeni osjećaj oponašajući gestu koja je pratila neko duševno stanje; time se znatveno bavio Laban. Proust svako malo navodi primjere pamćenja tijela; tijelo i njegovi pokreti "vjerni su čuvari prošlosti".³² A grafologija nije drugo doli čitanje malih pokreta, koji dolaze iz nesvjesnoga, superponiranih na intencionalni pokret pisanja, preklapanje ekstrapiramidnog na piramidni put.

Položaj raširenih ruku gesta je koja poziva na zagrljaj iz velike daljine, na što u kazalištu odgovaraju pljeskom kao zamjenom za zagrljaj, "prazni zagrljaj" pretvoren je u zvuk simboličnog zagrljaja. Gesta tako može biti signal na daljinu - tjelesne zastavice.³³

Gesta pomaže govoru da ima bolju intonaciju, podržava ga da bolje teče i da bude jasniji, pa ako je netko spriječen, u gesti mora to nadoknaditi s više prostornih opisa. Ako je govorna poruka praćena gestom, brže se shvati i može biti kraća.³⁴

- (27) "Ali kad je pustila tkaninu i sastavila ruke, one su odjednom oživjele, postavši cjelina." Selimović, M. *Derviš i smrt*. Sarajevo: Svjetlost, 1980, str. 29.
- (28) Morris, D. *Govor tijela*. Zagreb: August Cesarec, 1986.
- (29) "Kad je u pričanju došao do dramatičnog mjesta, ponovno je ustao i pomogao se pokretima." U "Crnoj orhideji" (Kocbek, E. *Strah i hrabrost*. Zagreb: Globus, 1986.)
- (30) "Pratio sam ih (te ruke), iznenađen izrazitošću njihova osamostaljenog života, kao dva mala stvora što imaju svoju vlastitu životnu putanju, svoje prohtjeve i svoju ljubav, svoju ljubomoru. čeznju, blud..." Selimović, M. *Derviš i smrt*. Sarajevo: Svjetlost, 1980., str. 30.
- (31) "Radeći dugo s Torcovim na malim fizičkim radnjama, Dimkova je najzad shvatila i sjetila se svjesno onoga što je nesvjesno činila prigodom prvog izvođenja... Osjetila je dijete, i suze su joj same potekle iz očiju. - Evo vam primjera kako psihotehnika i fizička radnja utječe na osjećaje!" Stanislavski, K.S. *Sistem* (Teorija glume). Beograd: Državni izdavački zavod Jugoslavije, 1945.
- (32) Proust, M. *A la recherche du temps perdu*. Paris: Robert Laffont, 1987.
- (33) Morris, D. *Govor tijela*. Zagreb: August Cesarec, 1986.
- (34) Risenborough, M.G. *Physiological Gestures as Decoding Facilitators*. Journal of Nonverbal Behavior, 1981, 5, 172-183.

Gesta ne oslikava samo konkretan govor, nego oslikava i apstraktni govor, pa tako tumači njegovu narav. Analizirajući geste apstraktnih pojmova, lako se uočava da su i dalje prostorne. One su prostorne jer zadržavaju one stare geste konkretnog značenja iz kojeg su nastali apstraktni pojmovi. U primjeru 42 umjesto "ostavimo te rasprave" prevodeći značenje geste može se reći, također u apstraktnom značenju koje je bliže početnom konkretnom mišljenju, "raščistimo mi to pitanje". Lorenz dokazuje na eksperimentima Wolfganga Klera da je mišljenje djelovanje u zamišljenom prostoru, da apstraktno mišljenje teče stvaranjem nekih prostornih slika ili samo prostornih odnosa bez konkretne slike. Gesta to potvrđuje i pokazuje da je govor prostorna komunikacija poput svake druge komunikacije, od one koja postoji u stereokemiji i imunološkoj reakciji do geste i najnovijih oblika sporazumijevanja. Gesta prethodi govoru ne samo filogenetski, nego i u pripremi govora, što pokazuje primjer 40. Na koji zaključak upućuje gesta koja prethodi govoru? Da ne prati govor nego mišljenje koje prethodi govoru.

Ako se postavi pitanje: Što se događa između geste i govora, ako je gesta nesvjesna a govor svjestan? - nameće se zaključak da se govor javlja s reflektivnom svijesću. Je li svijest uzrok ili posljedica govora? Budući da ni čujuće dijete ne bi govorilo ako ga se ne bi učilo, valjalo bi pretpostaviti da se reflektivna svijest stječe učenjem govora u potencijalno sposobnom mozgu, a nakon senzomotoričke faze pripreme govora.

Moglo bi se zaključiti da gesta nastaje na razini predrefleksivne svijesti. Budući da je i životinjsku gestu lako razumjeti, znači da je starija od ljudskog nesvjesnog, ali i da potječe iz uma, koji je iznad mišljenja i svijesti životinje. Zato gestu valja smjestiti u praiskonsku svijest, onu koja je prema mišljenju Davida Coopera zajednička čovjeku, životinji, biljci, kamenu.³⁵ Može se reći: što osjećam, što jesam i što mi pripada, pripada i svakom drugom čovjeku, jer imamo zajedničku svijest ljudske vrste; što osjećamo to može i svaka životinja, jer imamo zajedničku životinjsku svijest; to može i svaka biljka i bilo koji oblik života, jer imamo zajedničku biološku svijest³⁶; što osjećam, može osjećati i sve postojeće, jer sam samo dio toga postojećeg i samo oponašam dušu svega postojećeg. Gesta je iznad svijesti životinje, a i iznad naše svijesti. Ne samo govor, nego svi jezici, Riječ, postoje od početka i padaju u fizički svijet, njega vode ali mu se i prilagodavaju. Životinja pliva u jeziku nesvjesnog i u praiskonskom jeziku, u univerzalnom jeziku. To vodi do shvaćanja umjetničkog suosjećanja, empatije, priljubljenosti prirodi, univerzalnom razumijevanju i jedinstvu prirode.

U gesti je neizbježan njezin fizički sloj ovisan o obliku i pokretljivosti prstiju i ruke, ali i o gravitaciji. Dizanje ruke jest *opiranje*, a *spuštanje* popuštanje sili teže. Primjeri "opiranja" i "popuštanja" pokazuju kako konkretno prelazi u apstraktno, fizičko u emocionalno. Dizanje ruke jest "opiranje", veselje, život, agresija i prijetnja, a sve je iz istog fizičkog korijena. Ako se gestom želi pokazati da je netko pobjegao "podvijena repa" (podvijeni rep = popuštanje), puštenom se rukom učini nekoliko trzaja poput trčanja; u Dalmaciji se još doda "fila via".

(35) Cooper, D. *Jezik ludila*. Zagreb: Naprijed, 1986.

(36) "A ja, evo, sklapam svoj Savez s vama i s vašim potomstvom poslije vas, i sa svim živim stvorovima što su s vama: s pticama, sa stokom, sa zvijerima - sa svime što je s vama izišlo iz korablje - sa svim živim stvorovima na zemlji... i vjekovnog ću se sjećati Saveza između Boga i svake žive duše. svakog tijela na zemlji... To neka je znak Saveza koji sam postavio između sebe i svih živih bića što su na zemlji." *Biblija* Post 9, 9-17.

Verbalni jezik može imati više ili manje poetskih figura. Slušajući takav poetski govor, nameće se usporedba i povezanost s gestom: *geste su poetske figure govora*. I kao što verbalni jezik može imati više ili manje ili nimalo poetskih figura, tako i gesta kao poetski jezik može biti bogatija ili siromašnija. Ako se tako može misliti o gesti, onda se i o poetskim figurama može promišljati iz sasvim novog kuta gledanja i drugačije ih tumačiti.

Na putu od konkretnog slikovnog mišljenja do potpuno apstraktnog mišljenja postoje razni prijelazni stupnjevi u kojima se, što dalje prema apstraktnome, prostorna slika pojednostavnjuje u gibanja bez jasnih slikovnih predodžbi. Izjava: »Kad govorimo o Jungovu sinkronicitetu, onda moramo krenuti od toga da je ljudska inteligencija primjer sinkroniciteta. Povezivanje po smislu dokazuje postojanje našeg uma. Ako je dokazano da u prirodi postoji sinkronicitet, onda se njime dokazuje postojanje univerzalnog, kozmičkog uma kao apstraktnog mišljenja. Što se pri čitanju ili smišljanju tih rečenica moglo vidjeti? To više nije slika prirode, mora, drveća, ljudi, ali osjećaju se neke udaljene točke koje se približavaju i povezuju; još uvijek ostaje neki prostor u kojemu su ideje i međusobno se kreću. Nekad se ideje smještaju u vidnom polju na određena mjesta, a to bi se moglo okulografski ispitati, dobiti zapis pomaka očiju i kretanja misli u prostoru.

Govor je izomorf realnosti, a gesta je i više od toga, jer vjerno oponaša stvarnost prošlog ili budućeg događaja. Tri se polja sastaju: polje događaja, polje geste i polje govora. Gesta je na jednu stranu bliža događaju i na drugu stranu bliža govoru negoli su međusobno događaj i govor, ona je između njih i premošćuje jaz između mišljenja i govora!³⁷ Kaže se "Gesta je lingvistički model" i još "Gesta pokazuje misao koja još nije postala svjesna".³⁸

Primjeri pokazuju da gesta prati mišljenje u zamišljenom prostoru, pa da su gesta, mišljenje i govor dijelovi opće prostorne komunikacije, te da je gesta vezana za pripremu govora, za mišljenje.³⁹

Događaj je konkretan, gesta konkretna, a i govor, potekavši od njih, u svojim počecima bijaše konkretan. Kad govor dobije metaforičko-apstraktno značenje, pa nekad izgubi i svaki prepoznatljiv trag svog izvora, gesta pomaže da se nade korijen, jer je ostala konkretna i prostorna kakva je bila i u početku.⁴⁰

Promišljanje o gesti može poslužiti kao poticaj za istraživanje drugih paralelnih jezika potrebnih u govornom razvoju. Proučavanje geste moglo bi upozoriti na opća pravila koja vrijede i za druge neverbalne jezike korespondentne verbalnom jeziku.

(37) I ova rečenica pokazuje kako prostor pomaže mišljenju.

(38) Gestovni govor gluhih uništava osnovu verbalnog govora, razbijajući prirodnu gestu, prekrivajući je svjesnim pokretima.

(39) U usposobljavanju govora gesta može pomoći da se lakše prijede put od mišljenja do govora, od senzomotoričke inteligencije do homo loquensa.

(40) Za pomoć u razvoju govora mogu se preko geste otkriti radnje koje će navesti dijete da prijede od konkretnog na apstraktno značenje riječi.

Gramatika nesvjesne geste put je do gramatike svjesnoga govora!

Smišljena upotreba neverbalne komunikacije, ne samo gestovne, metaforičnošću i multisenzoričnošću, znatno ubrzava, poboljšava i olakšava razvoj govora.⁴¹

Nakon svega ostaju mnoga pitanja i zadaci; evo ih nekoliko:

- Budući da u ljudskoj gesti mora biti predljudskog nasljeđa, kakva je gesta životinja u usporedbi s gestom čovjeka?
- Kakvi su pokreti desne ruke, koja predstavlja dominantnu lijevu hemisferu, a kakvi su pokreti vezani za nedominantnu?
- Kakva je gesta djeteta prije govornoga razvoja i u tom razvoju, jer nije potvrđeno da se zajedno razvija s govorom?
- Kakva je gesta gluhog djeteta u odnosu prema čujućem djetetu?
- Kakva je gesta odrasle gluhe osobe i kakav joj je odnos prema govoru?
- Kakva je gesta slijepce osobe, budući da se očekuje samo naslijeđenu gestu bez stečenih kulturoloških primjesa, i da slijepac nema povratnu neakustičku poruku?
- Ima li čovjek dok govori sam sa sobom, bilo to i glasno, gestu kakvom se obraća sugovornicima, neovisno o tome što je gesta nesvjesna?

(41) Posebno ako je slušni put oslabljen ili isključen.

Mihovil Pansini
Department of Otorinolaryngology and Head and Neck Surgery,
University Hospital "Sisters of Mercy", Zagreb

LANGUAGE OF GESTURE IN THE GRAMMAR OF SPACE

Summary

Gestures constitute one of the complementary idioms to the common universal spatial language. They prove that the speech is an isomorph of reality. The gesture imitates the spatiality of an imaginary past or future event. It accompanies the concrete notions that gave birth to abstract speech; thus it can help the transition from the concrete to the abstract meaning of the word in the development and functionalization of speech. It establishes a bridge between speech and thinking. The grammar of the unconscious gesture paves the way for the grammar of the conscious one.

Key words: non-verbal communication, gesture, rehabilitation, verbo-tonal method.